

УДК 347.962

Василь ЗЕМЛЯНОЙ,
головний науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Національної школи суддів України, заслужений юрист України, суддя Верховного Суду України у відставці

Ольга ПРУДКА,
провідний науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Національної школи суддів України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗРОБКИ ТЕСТОВИХ ЗАПИТАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ АНОНІМНОГО ТЕСТУВАННЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

Близькотрьох років минуло з часу запровадження Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (далі — ВККСУ) порядку складання кандидатами на посаду судді анонімного тестування і кваліфікаційного іспиту за відповідною методикою оцінювання. За цей час проведено декілька масштабних анонімних тестувань. За даними ВККСУ, станом на кінець грудня 2013 року до них було допущено близько 9420 осіб [1]. Проте лише з кінця 2012 року особи, які виявили бажання взяти участь у доборі на посаду судді, отримали можливість пройти спеціальну підготовку в Національній школі суддів України (далі — НШСУ) перед кваліфікаційним іспитом. За повною процедурою добору з 2406 осіб, допущених до складання анонімного тестування, навчатися у НШСУ отримали змогу 632 кандидати на посаду судді, з них 630 — скласти кваліфікаційний іспит [2].

Тест, як стандартизований інтелектуальний інструмент, як своєрідний процедурний фільтр, у роботі ВККСУ став чи не одним з головних засобів відбору до надзвичайно відповідальної судової роботи тільки підготовлених кандидатів.

Зрозуміло, що для проведення анонімного тестування необхідні лише доброякісні тести, які б характеризувалися валідністю, надійністю, практичністю, економічністю. Це вимагає від їх розробників не тільки професійних знань з конкретного предмета, а й бути фахівцем-тестологом. Без такого поєднання не скласти якісний тест. Звичайно, якісно складені тести дозволяють встановити лише рівень знань кандидата, його підготовленість до роботи на посаді судді, але при цьому зовсім не враховуються всі тонкощі його суто людської індивідуальності, толерантність, можливість і воля у застосуванні надбаних знань.

На перших порах розробники тестів для кандидатів на посаду судді не мали достатнього досвіду з тестології, а тому зіткнулися з певними труднощами. З часом, з кожним черговим добором кандидатів на посаду судді, ця робота вдосконалювалась, а сама процедура тестування спрямовувалася на забезпечення його прозорості й відкритості. Наразі розробка тестів для кандидатів на посаду суддів хоч і перебуває на досить високому рівні, про що свідчать статистичні дані при їх застосуванні, але цей інструмент потребує постійного поліпшення і моніторингу в зв'язку із внесенням змін до законодавства.

Проблемні питання розробки тестів, їх перевірка, апробація та застосування неодноразово обговорювалися на робочих зустрічах, семінарах, організованих НШСУ, ВККСУ, Проектом USAID «Справедливе правосуддя» за участі експертів-тестологів, на засіданнях Вищої ради юстиції, що позитивно впливало на якість підготовки тестових завдань. На жаль, аналітичного дослідження з цього питання не проводилось, а тому окремі важливі питання, пов'язані з наповненням тестової бази та співпрацею з ВККСУ, на наш погляд, потребують певного доопрацювання. Суть цих проблемних питань зводиться до наступного.

Відповідно до абз. 2 п. 3.1. розд. III Положення про порядок складання кандидатами на посаду судді анонімного тестування (іспиту) та методичку його оцінювання, затвердженого рішенням ВККСУ від 5 листопада 2012 року [3] (далі – Положення про анонімне тестування) та п. 3.4. розд. III Положення про порядок складання кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методичку його оцінювання, затвердженого рішенням ВККСУ від 10.07.2013 [4] (далі – Положення про кваліфікаційний іспит) визначено, що тестові запитання розробляє ВККСУ спільно з НШСУ.

У структурі НШСУ функціонує відділ, основним завданням якого є безпосереднє науково-методичне забезпечення діяльності ВККСУ (далі – Відділ) щодо проведення нею іспиту (анонімного тестування) на

виявлення рівня теоретичних знань у галузі права кандидатів на посаду судді та кваліфікаційного іспиту кандидатів на посаду судді [5].

Саме цей Відділ відповідає за підготовку тестових матеріалів, координацію роботи групи розробників, внутрішнє рецензування тестових запитань, їх апробацію на діючих суддях та передачу відповідних тестових матеріалів до тестової бази ВККСУ.

З другого півріччя 2011 року по друге півріччя 2013 року НШСУ апробовано та направлено до ВККСУ понад 3500 тестових завдань різного рівня складності, близько 100 модельних судових справ (практичних завдань) та близько 60 ситуативних вправ [6]. Проте ці статистичні дані відображають лише остаточну кількість апробованих та направлених до ВККСУ тестових матеріалів, які залишаються після рецензування, тоді як їх загальна маса зазвичай у два, а то і в три рази більша.

З метою належного рівня організації роботи розробників тестових матеріалів, упорядкування процесу їх підготовки та узгодженості дій розробників наказом т.в.о. ректора Національної школи суддів України від 29 грудня 2012 року № 990 (в редакції наказу від 15 лютого 2013 року №2/1) затверджено Порядок підготовки тестових запитань і модельних судових справ у Національній школі суддів України (далі – Порядок). Цим Порядком визначено наукові та організаційно-методичні засади створення тестових запитань і модельних судових справ, порядок їх розробки, рецензування, моніторингу, збереження, передачі до ВККСУ, а також встановлено вимоги до забезпечення конфіденційності при роботі із тестовими запитаннями і модельними судовими справами.

З прийняттям цього Порядку вирішено низку фундаментальних проблем, з якими повсякчас стикалися як розробники тестових матеріалів, так і керівництво НШСУ.

Зокрема визначено етапи процедури підготовки тестових матеріалів:

- видання доручення ректора НШСУ (проректора з науково-дослідної роботи) або отримання доручення ВККСУ на підготовку тестових матеріалів;
- визначення складу робочої групи з підготовки тестових матеріалів;
- розробка та рецензування тестових матеріалів;
- апробація тестових матеріалів (за необхідності);
- передача тестових матеріалів до ВККСУ.

Розглянемо ці етапи більш детально.

Склад робочої групи з підготовки тестових матеріалів визначається дорученням ректора НШСУ (проректора з науково-дослідної роботи). У дорученні обов'язково зазначаються прізвище та ініціали розробника, галузь права (дисципліна, спеціалізація суду), за якою розробляються тестові запитання чи модельні судові справи, їх кількість, вимоги до структури та змісту. Також обумовлюється програма, яка є основою для підготовки

тестових запитань, методичні рекомендації з підготовки модельних судових справ, строки здачі тестових матеріалів.

До розробки тестового матеріалу НШСУ залучено лише тих осіб, які входять до штату її наукових співробітників. Зокрема розробкою тестового матеріалу займаються судді Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів у відставці, судді інших судів у відставці, які мають не лише досвід суддівської, а й викладацької діяльності, інші наукові співробітники НШСУ.

Відсутність необхідних законодавчих та інших важелів впливає на внутрішні організаційні можливості НШСУ. Маючи обмежену кількість необхідних засобів, до процесу розробки тестового матеріалу залучається лише власний інтелектуальний ресурс НШСУ. Разом з тим неодноразово порушувалося питання щодо можливості залучення і зовнішніх ресурсів, зокрема діючих суддів Верховного Суду України та суддів вищих спеціалізованих судів. Наразі вирішення цього питання залежить від прийняття зважених рішень, якими буде враховано інтереси всіх сторін. Зокрема для діючих суддів важливо створити належні умови для виконання ними своїх суддівських обов'язків тісної співпраці із НШСУ, забезпечити конфіденційність цього процесу та, що не менш важливо, якості розробленого тестового матеріалу.

Сам процес розробки тестового матеріалу має свою методологію. Перед включенням до групи розробників кожного з них ознайомлюють із вимогами та методикою складання тестового матеріалу для проведення тестування кандидатів на посаду судді.

Зокрема програмами, на основі яких розробляються тестові матеріали, є:

- для анонімного тестування кандидатів на посаду судді – Програма анонімного тестування (іспиту) кандидатів на посаду судді на виявлення рівня загальних теоретичних знань у галузі права;
- для кваліфікаційного іспиту – Програма письмового анонімного тестування кандидатів на посаду судді на виявлення належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки на стадії проведення кваліфікаційного іспиту;
- для спеціальної підготовки – Програма спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді.

Загальні вимоги до структури та змісту тестового матеріалу регулюються Положенням про анонімне тестування і Положенням про кваліфікаційний іспит. У разі необхідності Відділ готує методичні рекомендації, які є обов'язковими для використання при розробці тестового матеріалу.

Намагання створити ефективний та дієвий інструмент перевірки підготовленості кандидатів на посаду судді до здійснення правосуддя спонукало НШСУ до пошуку сучасних методів та усталених практик підготов-

ки тестового матеріалу. Перші кроки на шляху досягнення необхідного професійного рівня підготовки тестового матеріалу НШСУ допомогли здійснити експерти-тестологи Проекту USAID «Справедливе правосуддя» (далі — Проект). Після проведення останніх двох доборів кандидатів на посаду судді цей вагомий вклад НШСУ та Проекту у професіональне зростання розробників тестового матеріалу дає свої позитивні результати.

Разом з тим за майже три роки роботи з тестами розробники отримали не лише чималий досвід, але й зіткнулися з проблемою нераціонального використання своїх когнітивних можливостей та потребою періодичного підвищення своєї тестологічної кваліфікації.

Світовий досвід свідчить, що один розробник тестових завдань, залежно від певних умов, здатен розробити близько 300 якісних тестових завдань з однієї дисципліни. Спроби перевищити цей обсяг призводять до надлишкового заглиблення в деталі змісту і збільшення складності завдань, що робить їх непридатними для використання. Зауважимо, що з другого півріччя 2011 року по друге півріччя 2013 року один розробник тестових завдань НШСУ в середньому розробив близько 500 тестових завдань [7]. Такі показники свідчать про необхідність пошуку шляхів покращення раціонального використання когнітивних можливостей розробників тестових завдань.

Процес розробки тестового матеріалу є надзвичайно напруженим, копітким і відповідальним, тому й вимоги до підготовленості розробників мають бути відповідними. Перш за все це пов'язано з тим, що ними створюється інструмент, за допомогою якого вирішується не лише подальша доля кандидатів на посаду судді, а й формування високопрофесійного суддівського корпусу в Україні, що, в свою чергу, має загальнодержавне значення.

З огляду на це вважаємо, що потрібно:

- визначити оптимальний обсяг тестових завдань, які НШСУ має передавати до ВККСУ (наприклад, щоквартально 30 питань відповідної спеціалізації);
- ефективно використовувати тестові запитання, які вже включені до існуючої тестової бази ВККСУ (проводити її оновлення, зокрема, у разі втрати чинності або зміни правових норм);
- вживати заходи до підвищення професійного рівня розробників тестового матеріалу (використати досвід вітчизняних та закордонних експертів-тестологів з метою впровадження новацій у цій сфері).

Розроблені Відділом тестові матеріали, кількість яких встановлюється ВККСУ, проходять внутрішнє рецензування у НШСУ, після чого вони апробуються на діючих суддях-слухачах НШСУ. Лише після таких додаткових заходів (внутрішнє рецензування і апробація) тести передаються до бази ВККСУ.

Незважаючи на те, що робота Відділу з розробки тестових завдань допомагає ВККСУ в проведенні анонімного тестування та кваліфікаційного іспиту, між НШСУ та ВККСУ відсутній зворотний зв'язок. Це унеможливорює роботу над допущеними помилками/неточностями та врахуванням опрацьованих зауважень при розробці наступного тестового матеріалу. Зокрема нині звертають на себе увагу такі проблеми зворотного зв'язку між НШСУ та ВККСУ.

1. Відсутність даних про якість таксономічних характеристик апробованих тестових запитань. Апробацію тестових запитань та узагальнення її результатів за відповідною формою здійснює НШСУ та направляє ВККСУ. У свою чергу, використовуючи спеціальне програмне забезпечення, ВККСУ аналізує таксономічні характеристики тестових запитань (перевіряє на предмет обґрунтованості та відповідності меті іспиту), але результатів такого аналізу НШСУ не отримує. За таких умов співпраці в цьому напрямі Відділ позбавляється можливості ознайомитися з результатами, ефективністю своєї роботи.

2. Відсутність даних про фактичне включення чи не включення тестових матеріалів до бази тестів та бази практичних завдань ВККСУ негативно впливає на роботу розробників тестових матеріалів. Зокрема склалася практика щоразу розробляти нові тестові запитання (тобто такі, що не повторювалися раніше). Це призводить до частих випадків самоповторень, розробки незначної кількості, але ідентичних тестових завдань двома різними розробниками.

У світовій практиці розробки якісного тестового матеріалу робиться наголос на обов'язковості такого зв'язку. На жаль, жоден внутрішній документ ВККСУ та НШСУ не передбачає його, а отже, необхідні доопрацювання в цій частині.

Хочеться звернути увагу ще на одне проблемне питання, яке стосується п. 3.6 Положення про анонімне тестування та п. 3.14. Положення про кваліфікаційний іспит.

У п. 3.6 Положення про анонімне тестування визначено, що ВККСУ здійснює періодичне оновлення Програми, тестової бази, зокрема, у разі втрати чинності або зміни правових норм, на яких ґрунтуються тестові запитання. Поточний моніторинг актуальності тестових запитань здійснює НШСУ.

Водночас у п. 3.14 Положення про кваліфікаційний іспит визначено, що безперервний та систематичний моніторинг відповідності чинному законодавству тестових запитань та модельних судових справ, які складають зміст тестової бази та бази практичних завдань, зазначених у пунктах 3.5, 3.7 цього Положення, здійснюється НШСУ.

За змістом п. 3.6 та п. 3.14 вказаних Положень НШСУ здійснює поточний моніторинг/безперервний та систематичний моніторинг відповіднос-

ті чинному законодавству тестових запитань та модельних судових справ, які складають зміст тестової бази та бази практичних завдань. Зауважимо, що такі формулювання є недоречними, оскільки НШСУ не тільки не має інформації щодо включених або не включених тестових запитань та практичних завдань, які направлялися до ВККСУ (про що йшлося вище), а й не має жодного доступу до тестової бази та бази практичних завдань ВККСУ. Отже, згадані положення фактично виконати неможливо, а тому вони потребують уточнення.

Також треба враховувати, що відповідно до вищезазначених Положень, участь у наповненні тестової бази та бази практичних завдань ВККСУ беруть і юридичні вищі навчальні заклади. Про зворотний зв'язок у співпраці ВККСУ та юридичних вищих навчальних закладів взагалі складно говорити, що також суттєво впливає на якість формування відповідної тестової бази. За таких умов фактично лише ВККСУ може здійснювати моніторинг існуючих тестових баз.

Відповідно до змісту ч. 2 п. 3.14. Положення про кваліфікаційний іспит НШСУ повинна пропонувати для належної заміни нові тестові запитання та модельні судові справи і направляти їх до ВККСУ. Виявлені в процесі моніторингу невідповідності тестового запитання чинному законодавству не завжди потребують створення нового тестового запитання, їх також можливо усунути і шляхом внесення незначних змін.

Негативні прояви всіх вищезазначених проблем можна розглянути на реальному прикладі.

Так, на черговому засіданні ВККСУ, яке відбулося 28 листопада 2013 року, ВККСУ було зазначено, що під час проведення анонімного тестування 9 вересня 2013 року виявлено негативні показники роботи ключа та одного з дистракторів тестового запитання щодо адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 178 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У зв'язку з таким суперечливим тестовим завданням Комісія погодилася із тим, що кожному кандидату, незалежно від вибраного варіанта відповіді, а також варіанта тестового зошита, слід зарахувати відповідь на вказане запитання як правильну [8].

Зазначене рішення свідчить про те, що тест було складено неякісно і це спричинило негативний наслідок. Проте за вирішення вищепорешених проблем роботи НШСУ та ВККСУ у цьому напрямі, за можливості аналізу допущеної помилки на рівні розробників та зведення до мінімуму ризиків повторення такої помилки виключається.

І насамкінець. Розглянута у цій статті проблематика зачіпає не лише проведення ВККСУ анонімного тестування і кваліфікаційного іспиту, а й проведення НШСУ спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді. Адже саме Відділ НШСУ забезпечує контрольні заходи цієї підготовки

відповідним тестовим матеріалом. І оскільки в НШСУ з новою силою заговорили про вдосконалення окремих напрямів роботи [9], можна сподіватися, що заходи, які будуть вжиті, торкнуться й розглянутої у цій статті вагової частини нашої діяльності.

Перелік використаних джерел

1. 28 квітня 2011 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України прийнято рішення про допуск до участі у доборі кандидатів на посаду судді 3 430 осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/news/6092/>;

29 та 30 травня 2012 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України прийняті рішення про допуск до добору 3 584 осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/news/29-ta-30-travnya-2012-roku-dopusheno-do-doboru-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe-3584-osobi-yaki-viyavili-bajannya-stati-suddeu/>;

13 грудня 2012 року Вищою кваліфікаційною комісією суддів України прийнято рішення про допуск до добору 2 406 осіб [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/news/13-grudnya-2012-roku-dopusheno-do-doboru-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe-2406-osib-yaki-viyavili-bajannya-stati-suddeu/>.

2. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 29.08.2013 № № 381/пп-13 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/rishennya/rishennya-pro-dopusk-doskladennya-9-19-ta-20-veresnya-2013-roku-kvalifikatsiyogo-ispitu-630-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe-yaki-uspishno-proyshli-spetsialnu-pidgotovku/>.

3. Положення про порядок складання кандидатами на посаду судді анонімного тестування (іспиту) та методику його оцінювання, затверджене рішенням ВККСУ від 05.11.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/post06112012/>.

4. Положення про порядок складання кандидатами на посаду судді кваліфікаційного іспиту та методику його оцінювання, затверджене рішенням ВККСУ від 10.07.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.vkksu.gov.ua/ua/dobir-kandidativ-na-posadu-suddi-vpershe/documents-pp/polozhenniasep/>.

5. Див. : п. 7 ч. 1 с. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453–VI із змінами та доповненнями (витяг) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nsj.gov.ua/files/1354461796zakon.pdf>;

Статут НШСУ, затверджений ВККСУ від 12.03.2012 № 9/зп12 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nsj.gov.ua/files/1358425614Statut.pdf>;

Положення про відділ науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ НШСУ, затверджене ректором від 31.05.2011 № 203-а [Електронний ресурс] –

Режим доступу : http://www.nsj.gov.ua/files/1354481808Pol_viddil_u_naukovo-metodychnogo_zabezpechennya_diyalnosti_vyshcoyi_kvalifikaciynoi_komisiyi_suddiv_Ukrayiny.pdf.

6. Див. : Інформація про виконання роботи відділом науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ, затверджена проректором з науково-дослідної роботи НШСУ (за відповідний період).

7. Див. : Щомісячні звіти працівників відділу науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ (за відповідний період).

8. Див. : ВККСУ додала по 0,5 бала за суперечливе запитання [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vkksu.gov.ua/ua/news/vkksu-dodala-po-05-bala-za-superechlive-zapitannya-kvalifikatsiyного-ispitu/>.

9. Інтерв'ю ректора НШСУ Миколи Оніщука: «Хіба що чародій зможе за півроку підготувати професійного суддю» // Закон і Бізнес [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/45256-rektor_nshs_mikola_onischuk_hiba_scho_charodiy_zmozhe_za_piv.html.

ЗЕМЛЯНОЙ В., ПРУДКА О. Проблемні питання розробки тестових запитань для анонімного тестування кандидатів на посаду судді.

У цій статті на основі аналізу результатів роботи відділу науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ вперше розглядаються проблемні питання роботи розробників тестових запитань. Особлива увага приділяється питанням зворотного зв'язку між НШСУ та ВККСУ при підготовці тестового матеріалу для наповнення тестових баз. Також розкрито деякі проблеми проведення моніторингу відповідності тестової бази чинному законодавству.

Ключові слова: розробка тестових запитань, тестовий матеріал, тестова база, апробація, рецензування, моніторинг тестових запитань, відділ науково-методичного забезпечення діяльності ВККСУ.

ЗЕМЛЯНОЙ В., ПРУДКА О. Проблемные вопросы разработки тестовых заданий для анонимного тестирования кандидатов на должность судьи.

В этой статье на основе анализа результатов работы отдела научно-методического обеспечения деятельности ВККСУ впервые рассматриваются проблемные вопросы работы разработчиков тестовых заданий. Особенное внимание уделено вопросам обратной связи между НШСУ и ВККСУ при подготовке тестового материала для наполнения тестовых баз. Также раскрыты некоторые проблемы проведения мониторинга соответствия тестовой базы действующему законодательству.

Ключевые слова: разработка тестовых заданий, тестовый материал, тестовая база, апробация, рецензирование, мониторинг тестовых заданий, отдел научно-методического обеспечения деятельности ВККСУ.

V. ZEMLYANOI, O. PRUDKA. Problem aspects of drafting test questions for anonymous testing of applicants for the position of a judge.

Based on analysis of performance results of the Department of scientific and methodological support of VKKSU, the article provides first-hand analysis of some problem aspects of test developers' work. Special attention is drawn to issues of feedback between NSJU and VKKSU while preparing test materials for filling test bases. Problems of monitoring compliance of test bases with current legislation have also been uncovered.

Key words: drafting test questions, test material, test base, approbation, recension, monitoring of test questions, Department of scientific and methodological support of VKKSU.